

והמון העם יספרו הגדות והבלים אין קץ. וההגדה הידועה אצל הסופר היינריך היינע הלא נודעה לכל.

עברנו על פני ס"ט גאָאר וחרבות המבצר העתיק רהיינפעלז. המקום הזה יחשב גם הוא לאחד המקומות היותר יפים בנוף הרהיין. ואח"כ עברנו על פני היצענאך, בארענהאפֿען הנודעות על ידי המצדות העתיקות ליבענשטיין ושטערענבערג עד בואנו לבאפפארט הנודעה ע"י מרפא אשר בה. אליה ינהרו אלפי אנשים בכל שנה למצוא ^{מוצא החכמה} רפאות תעלה במי מאריענבערג. אצל העיר נמצאים ארמנות עתיקים וחרבות מצודות נושנות. עברנו על פני ברויבאך ואבערלאנשטיין, קאפעללען קנין מושל אשכנז אשר יבוא אליה תמיד בעברו בנפות הרהיין, ושמה עומד היכל נפלא הבנוי בטעם בניני שנות הבינים בשם "שטאלצענפעלז". משם עברנו על פני האיים אבערווערטה והארכהיים, פאפענדארף ולויבאך הנודעות ג"כ לרגלי מי מרפא אשר בהן עד באנו לקאבלענץ.

העיר הזאת היא עיר הראשי במחוז הרהיין, עיר גדולה ויפה מאד, ¹²³⁴⁵⁶⁷ בה יותר משלשים וחמשה אלף תושבים ומבצר חזק מאד, בה יתאחד הנהר מאזעל עם הרהיין. נוכח העיר הזאת עומדת העיר הבצורה "עהרענברייטשטיין", בה המבצר היותר הגדול והזק בכל ארצות אשכנז. כל המקומות סביבות קאבלענץ נחמדים למראה, ועל הנוסע להתמהמה שמה שנים שלשה ימים עד אשר יוכל לראות כל מסיבי העיר, וביחוד שטאלצענפעלד ומאזעלווייס, מאנרעפאס, עהרענבורג, עלץ וכדומה, וגם העיר "עמס" קרובה אליה.

מקאבלענץ אהזנו דרכנו הלאה, ונעבור על פני האי ניעדער-ווערטה, ואח"כ דרך העיר ניוויעד. בעיר הזאת נמצא היכל יפה ובו המון הפצים עתיקים מימי הרומאים, והמון הפצים נפלאים אשר הובאו מבראזיליען ע"י הפרינץ מאקסמיליאן. ואח"כ עברנו על פני העיר העתיקה "אנדערנאך", בה קבר הקיסר וואלענטיניאן בבית תפלה יפה, ונעבור על פני לינץ ורעמאגען, ועל פני האי נאננענד-ווערטה העומד באמצע הנהר, ועל פני העיר קאניגסווינטער הנשענת לרגלי ההר זיבענגעבירג, אשר בה יבואו המון אנשים מערים רחוקות לשבת בקיץ לרגלי אוירה הנעים עד בואנו לבאָנן.

בעיר הזאת יושב אחד מוזני חכמי ישראל, החכם הנודע הדר. פיליפזאָהן, מו"ל מ"ע "צייטונג דעם יודענטהומס". החכם הזה כתב ספרים הרבה (בשפת אשכנז) הנוגעים לישראל. בין ספריו היותר

מצוינים אשר הוציא לאור, הכי נכבדה העתקת התורה ובאורה עם המון ציורים מכל המקומות העתיקים בארץ הקדם וביחוד מארץ הקדושה. החכם הישיש הזה הוא אחד מראשי המתקנים באשכנז, בשיטתו יחזיק ולא ירפיה עד היום, אף כי כבר זכה לראות אחריתה. בשנים הקודמות הגישו לו כבוד ותהלה כל דורשי תקונים בדת ומפיצי רעיון ההתבוללות בין העמים. עתה לערב ימיו חלה את עיניו ולא יוכל עוד לצאת ולבוא כפעם בפעם.

העיר הזאת — באנן — היא עיר גדולה ויפה מאד, בה אוניווערזיטאט מהלל, בית עקד ספרים גדול, ובתי אוצרות חפצים עתיקים ושכיות חמדה, בית מצפה כוכבים, גן מהלל, ובית הרשת המעשה לכלי אבן. בעיר הזאת נולד המנן הנודע בעטהאווען ברחוב "רהיינגאססע נר. 934". מן העיר הזאת באתי לקאלן.

קאלן היא עיר גדולה ועתיקה, בה יותר ממאה אלף תושבים, ומבצר חזק. גשר ארוך יאחד את העיר הזאת את רעותה "דייטש" העומדת מעבר הנהר. עצם העיר נוסדה ע"י הרומאים אשר קראו את שמה "קאלאניא אנריפפינא". רחובותיה צרים מאד ועקומים כבכל ערי ארצות הקדם, אך בשנים האחרונות החלו לבנות איזה חוצות רחבות וישרות. בעיר הזאת בנוי כמו רמים בית תפלה לנוצרים הנודע בתבל בשם קאלנער-דאמס" אשר החלו לבנותו בשנת 1248. שתי מאות וחמשים שנה ארכו ימי בנינו, ועוד לא נגמר כלו, ובשנת 1825 החלו לעסוק בגמר בנינו וזה לא בביר נגמר כלו, והבנין הזה הוא באמת אחד הנפלאים בתבל, בו נמצאים המון חפצים עתיקי ימים, וביחוד ציורים עתיקים מדורות קדומים.

בעיר הזאת נמצאה עדה נכבדה מאחינו בני יהודה, בה כהן פאר הרב שווארץ ז"ל, ועתה ימלאו שני רבנים את מקומו, האחד הוא הדר. פראנק, איש נבון וחרוץ, ועוסק באמונה בכל עניני העדה, וכלם שגעים רצון ממנו, ואת השני לא ראיתי.

מקאלן נסעתי במסלת הברזל לאאכען. העיר הזאת עומדת על גבול בעלגיען, עיר גדולה ויפה, לפנים היתה בירת מלכי אשכנז, בה גר ומת הקיסר קארל הגדול, ובה נעטרו בכתר מלכות שלשים ושבעה מלכים. בבית המועצה נמצא חדר גדול ובו אצורים ציורים ותמונות המלכים וציריהם. אצל הבית הזה עומדת מצבת קארל הגדול. גם בה בית תפלה לנוצרים גדול ומהולל הנבנה בשנת 797 ובו חפצים עתיקים ויקרים מתנות מלכי קדם. בה יותר ממאה

בתי חרשת המעשה לסחורות שונות. אויר העיר חם ונעים מאד, ועל כן ינהרו אליה המון אנשים בקיץ. בה מעינות מי מרפא לשתות ולרחוץ הנודעים בארץ, ומכל ארצות איירופא יבואו אליה למצוא רפאות תעלה.

עדת ישראל באאכען איננה גדולה, בה איזה עשירים גדולים, ולתם בית הכנסת יפה הנבנה מחדש. הרב לעדה הזאת הוא הדר. יוליוס, ולא מצאתי בה כל חדש לעמת קהלות אחרות באשכנז. מספר בני ישראל באשכנז עולה עד 740000 לפי הסטאטיס-טיק משנת 1883.

מאאכען עברתי גבול בעלגיען עד לויטך במסלת הברזל. הרים רמים ונשאים מכסים את פני הארץ הזאת, ועל כל מדרך כף רגל נראה כי ידי חרוצים עובדות אדמתה, בתי חרשת המעשה נמצאים לרוב. עברנו דרך מנהרות (טונעללע) רבות מאד עד כי חדלתי מספור אותן. ההרים והעמקים מעלפים בפרחי הוד ועצי פרי שונים לענג נפש. בליטיך לא התמהמהתי הרבה, ועל כן לא יכולתי לשום עיני על דרכי אחינו שמה, ומשם נסעתי לבריסעל בירת בעלגיען. העיר הזאת יפה מאד, בנויה בנאות על איזה גבעות לא גבוהות. בלב העיר עמק עמוק ובו גן מהלל אשר לא רבים כמהו באירופא. היכל המלך בנוי על מישור רחב ידיים, ואצלו גן גדול ועתיק ימים. בניני העיר יפים מבתי פאריז. בבית עקד הספרים הנמצא בהיכל המסחר נמצאים המון כ"י יקרים. בית אסף דברים עתיקים יצטיין בהמון כלי מלחמה מדורות קדומים. העיר היא תגדל ותוסף יום יום, ובשנים האחרונות נבנו בה רחובות חדשים ויפים מאד.

מספר אחינו בני ישראל בעיר הזאת יחשב לשני אלפים נפש. רבם ככלם יחיו חיי שלווה והשקט, ומהם עשירים רבים. בשנת תרל"ה נגמר בנין בית הכנסת החדש הבנוי לתלפיות. התקונים אשר תקנו רבני אשכנז החדשים עוד לא נראו בבעלגיען בכלל, אך גם הדברים הטובים הנמצאים באשכנז חסרים ג"כ בבעלגיען. אחינו בארץ הזאת לא יאבו לדעת מכל הנעשה בקרב יתר אחיהם בארצות שונות והנם שוקטים על שמריהם כאלו אין יהודי עוד בתבל וולתם, ובדבר הזה ישנו לאחינו באיטליען. כתבי עתים בשפת עבר לא יבואו אליהם, והתנועה הגדולה אשר הקיפה את כל עולם היהדות בשנים האחרונות מוזרה להם ככל וכל, כאלו חיים המה בעולם

אחר, והאשמה הזאת תחול על ראש הרב אסטרוק העומד מנגד לכל דבר הנוגע לכלל ישראל, אם ישארו אחינו בארץ הזאת במצב כזה לאורך ימים מי יודע? . . . .

[אוצר חכמות]

צרפת.

עזבתי את בריססעל ואעבור את גבול צרפת. שומרי הגבול שאלו לשם כל הנוסעים, ואחד הנוסעים אבה להראות את תעודת מסעו, ויבט עליו פקיד השומרים בעין בוח, וישאלהו אם לא בארץ אישכנו הוא בא. ¹¹²³⁴⁵⁶⁷ "אצלינו לא נחוי' להראות כי איש אתה, כי אם עלינו לשאול לשם הנוסע הבא לראות את המחזה (אויסטשעללונג) בפאריז ולא יותר". עברתי דרך נאמיר ולא התמהמהתי שמה עד בואי ללילל.

העיר הזאת גדלה כקיעו, בנויה בנאוה, בה בתי חרשת המעשה רבים מאד, מבצר חזק והמון אנשי חיל, בקצה העיר גן גדול מאד ויפה. יום שלם עבר טרם נודע לי בית איש עברי, אחרי אשר אין איש אשר ידע להבדיל בין עברי לנוצרי. מספר בני ישראל בעיר הזאת הוא קטן מאד, ולהם בית הכנסת קטן אשר יכול כחמשים או ששים נפש אדם, ולהם רב הדר. ליפמאנן, אשר לא יבין גם קרוא עברית ואספוק אם ידע כי יש ספרות לישראל, וטוב מאד עשתה ממשלת צרפת בשלמה פרס קבוע מאוצרה לרבני ישראל בארצה, כי לולא זאת לא נמצאה עדה אשר תנאל לצות אלוף לראשה רבנים דרבנים כאלה. ובפה מלא אוכל להשמיע, כי מלבד פאריז אין רבנים לישראל בצרפת. מן העיר הזאת שמתני לדרך פעמי במסלת הברזל ואבוא לפאריז.

פאריז.

העיר הזאת, הנודעה לתהלה בכל קצוי תבל הנה באמת משוש כל הארץ, אליה נקבצו כל חמדת התבל וצבי כל הארצות. בהיותי שמה בחודש מאי שנת תרל"ח באו אליה המון עמים רבים מכל קצוי ארץ לראות במחזה-התבל עד כי עלה מספר האורחים עד מיליאן וחצי. ובכל זאת לא עלה שבר מעון ומחיה בכך ימי המחזה אשר ארכו כשישה חודשים. האיש אשר ראה את העיר הזאת

שנה אחת לפני העת ההיא, לא הכירה כרגע, יען במשך שנה אחת נוספה אליה עוד פאריו שניה עם המון חוצות ורחובות, היכלים וארמונות, גני עדנים עם עצי פרי יקרים אשר נטעו במקום המחזה. עצי פרי גדולים נעקרו ממקומם וישעום במקום הזה. בתי חרשת המעשה עם אלפי מכונות והמון המצאות חדשות אשר המציאו כל חכמי הגוים הובאו הנה. משלש עד חמש מאות אלף איש בקרו בכל יום לראות במחזה. ובאמת זולתי הגוי הגדול הזה — עם צרפת — לא יאמן כי יסופר כי תמצא יד גוי או ממלכה לכלות מלאכה גדולה כזאת במשך שנה אחת. האיש אשר ראה את המחזה בעינים פקוחות, נגלה לעיניו מצב כל גוי ואדם בחכמה ודעת ובחרשת המעשה, תכונתו ועלילותיו, כשרונותיו והסרונותיו, ובמה יָסַר לגוי מגוי.

עדת ישראל בעיר הזאת היא גדולה ונכבדה, עשירה אדירי התבל, חכמיה נודעים בקצוי ארץ. רוב צדקותיה אשר תפלא לעשות לא רק בעד עניי ארצה כי אם גם לכל זרע ישראל המפורים והנדרים ^{אוצר החכמה} בירכתי ארץ רבו מספור. וכמעט אין עיר בתבל אשר בה יצטיינו אחינו בהמון בתי חסד כאחינו בעיר הזאת. אין מקרה ופגע אשר יקרה לאחינו בקצות הארץ אשר לא יהיו יהודי פאריו הראשונים אשר יושיטו להם יד עזרה, ועל כן לא יפלא כי בפאריו נוסדה חברת „כל ישראל חברים“. בפאריו היו ועבדו על הרי ישראל השרים הרמים אלבערט כהן וקרעמיע ז"ל, אשר לא השאירו אחריהם כמוהם בישראל, ואשר לפנים לא היו כמוהם מאות בשנים. בה מושב השר עדמונד פאן ראטהשילד והבאראן הירש. שני הנדיבים האלה נודעים ברוב צדקת פורונם לטובת ישראל, מאין כמהם בין כל עשירי ישראל בכל ארצות תבל, עד כי לשמע צדקותיהם כלימה תכסה פני כל עשירנו באירופא ואמעריקא. כל איש מצוק וקשי יום, כל איש חכם לבב אשר נגרש מארץ מולדתו מתגרת יד הזמן אשר קשתה עליו, ימצאו משען בשני בתי הנדיבים האלה. פאריו היא העיר המרכז כעת גם לחכמת ישראל, יען בה נוסדה אגודת חכמים גדולים בישראל לתמוך את ספרותינו, ורבים מגדולי חכמי ישראל באירופא נלוו אל החבורה היקרה הזאת. בה מושב הקאנסיסטאוריום, וראשיה המה הרב לכל ארץ צרפת, ה' איזידאר, והרב הגדול ה' צדוק כהן רב העיר, והפראַפּעססאָר דערענבורג, ועוד גדולים אנשי שם. הרב צדוק כהן הוא גם ממלא מקום השר הרב הגדול אלבערט כהן ז"ל בבית ראטהשילד על מעשי הצדקה.

ואף כי די עבודה לו במשמרת כהונתו הכבודה, בכל זאת ישתדל בכל עוז לעשות צדקה וחסד ולא ישיב פני כל דורש עזרתו ריקם. הרב הגביר החכם ה' ערלאנגער אשר בכל בית ראטהשילד נאמן הוא, גם הוא חבר לכל דבר טוב ומועיל, בכל עת עיניו פקוחות וידיו פתוחות לעשות טוב בעמו. השר גאלדשמיד גם הוא יפליא חסדיו לישראל בכל עת מצוא. ובכלל יצטיינו עוד רבים מעשירי העיר הזאת ברוב חסדם מאין כמוהם.

בין אחינו בעיר הזאת יש רבים הנושאים פקודות גבוהות בממלכה, מהם מיניסטארים, סענאטארים, שרי צבא, פקידי אוצרות, אינזינעררים, עורכי דין, שופטים וסגנים, פראפּעססארים ויועצים במלכות, ולפי מספר בני ישראל בצרפת המעט מאד (כחמשים אלף איש בכל ארץ כעת) גדול מאד מספר היהודים אשר עלו לגדולה מאין כמוהו בכל הארצות תחת השמש, וגם בריטניא, איטליה ואמעריקא לא תוכלנה להתפאר כי העלו דת היהודים למדרגה גבוהה כזאת. בבואי בפעם הראשונה לבית הועד לחברת "כל ישראל חברים"

ברחוב Trevis 37 חשבתי לראות חדר קטן הסגור בכל ימי השבוע, ורק פעמים בשבוע יפתח למשך שתי שעות, ואמצא שמה את הסוכן יושב בדד וקורא מכתב עתי, כאשר ראיתי לו פעם ושתיים בבית הועד לחברת "מפיצי השכלה" בפעטערסבורג. אבל מה גדלה שמחתי בראותי פה המון חדרים, כלם מלאים סופרים הכותבים מכתבים בכל שפות איירופא ובכלל גם עברית. כל אחד מהסופרים והנושאים משמרת בהועד יש לו פקודה מיוחדת וכלם עובדים עבודתם באמונה, והרב החכם ה' איזידאָר לאעב סוכן הועד המנצח עליהם. בחדר אחד מצאתי איזה אלפים מכתבים אשר היו נכונים להשלח, יען אז קרא הועד עצרה לפאריו. חדר גדול אחד מלא ספרים מן הרצפה עד התקרה, והוא אוצר הספרים להועד, ובו נמצאים המון ספרים יקרי המציאות. ראיתי המון אנשים יוצאים ובאים וסוכן הועד ימלא חפץ כל איש ככל אשר תמצא ידו. אל האספה בכל יום די יבואו ראשי החברה לחרוץ משפט כל הענינים המובאים לסוד הועד. וגם השר קרעמיע ז"ל אשר משכנו היה רחוק מחוץ לעיר, והוא חלה את רגליו בעת ההיא, והאיש זקן בן שמונים ושתיים, גם הוא בא אל האספה. שמחתי לראות בית רם ונשא כזה העומד לנס עמים, עובד על הרי ישראל בלי הרף זה שנים רבות. ראיתי ההבדל בין הועד הזה ובין הועד בפעטערסבורג ויפלו פני,

ואתבושש מאחי ברוסיא אשר מספרם בעיר אהתגדולה עולה על מספר כל היהודים בצרפת, ומה עשו אלה לטובת עמם? ארבעה מיליאן זרע יעקב ברוסיא. בהם חכמים ומשכילים, עשירים ואדירים, והמה דורשים עזרת מתי מספר יהודי צרפת. בימי הרעב במחוז זאמוט בשנת תרכ"ה לא יכלו יהודי רוסיא להושיע לאחיהם הנמוגים ברעב, ולולא עזרת יהודי צרפת מי יודע כמה אלפים איש גועו אז בראש כל חוצות קאוונא ואגפיה. ובכר מדינות רוסיא לא נמצא איש כהרב הדר. רילף ממעמל המשתדל הגדול בעד יהודי רוסיא בכל ימי חייו. אוי לאותה בושח!

בקרתי את החכם הנודע בישראל ובעמים הפראפעסאר דערענבורג, אשר אליו שלח הועד לחברת כ"ה לבקר את ספרי "משא קרים" ולחות משפטו עליו. האיש הגדול הזה מלבד חכמתו הוא איש כביר כח לב, עומד על דעתו, וישים לילות כימים להגות בחכמה, ולא יאבה לדבר את איש הבא אליו לגזול את עתו היקרה בעיני התבל. בקרתי איזה פעמים את בן ארצנו הרב החכם המפורסם ר' שניאור זקס, והרב החכם הישיש ר' דוב גאלדבערג (ב"ג) ובכל פעם מצאתי נועם בחברתם, וכן בקרתי את הרב החכם הגדול הדר. רי"מ ראבינאוויץ מעתיק התלמוד לשפת צרפת, והשתוממתי על עני החכם הזה. מעונו בעלית קיר קטנה ככף איש, מלאה ספרים, אך לא כסא לשבת. האיש הרם הזה הוא יליד ארצנו בן הרב מיאמפאלע (אצל בריסק דליטא). וזה שנים רבות הוא יושב בדד בפאריז מבלי אשה ובנים. בפאריז למד שפת רוסיא, פולין, אשכנז, צרפת, רומי ובריטניה, ושמה למד חכמת הרפואה ויצא מוכתר בתאר דר. אך לא אבה לעשות לו את חכמת הרפואה למקור מחיתו, ויחל לעבוד עבודתו בשדה חכמת ישראל. ומכל חכמי הגוים באירופא מוגש לו כבוד ותהלה, ומי יאמין לשמועה כי האיש הזה ערום ילך בלי לבוש, ומאכלו פת חרבה.

גם פה מצאתי אחד מחללי ההשכלה בארצנו אשר לא הגיע למטרותיו אשר יכל לבוא אליה על פי כשרונותיו הנפלאים, הוא הרב החכם ר' אשר בער יליד מחוז קאוונא. האיש הזה מלבד ידיעת הרחבה בספרות ישראל, הוא חכם גדול בחכמת החשבון וידיעת הטבע וכבר עשה לו שם עולם בהמצאותיו הנפלאות, וכל כתבי העתים באירופא מלאו פיהם תהלתו. בימי עלומו היה אומן נפלא לחוקק חותמות בברזל עשת. אני ראיתי העתקה על שעות מהחותם

הנפלא אשר עשה בעד הבארן גינצבורג. ההותם היה קטן ועליו חקק כל הקאפיטל צ"א מתהלים ועוד איזה ענינים נפלאים מעשי ידי אמן, ובלעדי זכויות מגדלת לא יקרא בו איש אף אם עין איה לו. הוא המציא מין סוגר אשר נלאו כל חכמי הגוים אשר באו לראות במחזה התבל בווייץ בשנת 1873 לפתחו. הוא בא לפאריו בתקוותו למצוא אזנים קשובות בין חכמי האקאדעמיע למען הראותם כי מצא את החידה הגדולה מרובע־העגול (קוואדראטור דעם צירקעלס) אשר נלאו כל חכמי התבל למיום הוסדה הארץ למצוא הידת עולמים זאת. והשר אלבערט כהן ז"ל אמר אליו פעם אחת: «אם תמצא אנשים חכמים אשר יאבו להקדיש זמן רב לשמוע את ההמצאה הנפלאה הזאת, ואם יאמין כי אמנם מצאתיה, אז הנני מבטיחך כי תסע במרכבות זהב בחוצות פאריז. אך חכמת המסכן בזויה גם בפאריז, ובמשך כמה שנים לא מצא אזנים קשובות, למען יבחן אם מצא באמת את החידה הסתומה הזאת.

האיש הזה גם הוא חי חיי כעס ומכאובים, וגם לחמו לפיו יגיש בדאגה, וביחוד עתה בימי זקנתו אשר לא יוכל עוד לעבוד עבודתו.

בפאריז מצאתי את המשכיל חי אדעלמאן יליד ארצנו, אשר החל להוציא לאור בלוית הרב ב"ג ז"ל איזה כתבים עתיקים מהנמצאים באוצר הספרים אשר להממשלה, והראשון אשר הוציא לאור היה סי' מסע מנוסע יהודי באטליה במאה הטי' בשם «חי עולם». וכן ראיתי את פני החכם הנוסע יוסף הלוי הנודע על ידי מסעו לאביסיניען, אשר עבד אז עבודתו בשדה המדעים בעד האקאדעמיע.

אם אמנם בצרפת יושב ישראל בטח ומתעננים על טוב הארץ, אכן רק קצרי רואי וסתומי עין יראו רעה ולא יתבוננו. הצרפתי מטבעו הוא איש אשר אין ברוחו נכונה, ויאהב חליפות לרגעים. חפצו להשתרר על גוי ואדם יחד, אוהב להתפאר כי נעלה הוא ורם על כל גוים, ותחפץ הזה נתן בלבם להעלות את היהודי לתור אדם המעלה למען הראות לכל יושבי תבל כי קנאת דת רחוקה מלבבם. יום אחד לפני המחזה ממערכת מלחמה (מאנעוור) אשר עשתה הממשלה מהויץ לעיר פאריז ביום הראשון לחודש מאי שנת 1878 התפארו כה"ע הגדולים בפאריז, כי ביום המחרת בעת המחזה יראו כל יושבי איירופא עוד דבר נפלא אחד אשר לא ראו

עד היום בכל הארצות, "ארבעה שרי צבא גדולים מפקדי המלחמה וכלם יהודים". ודברים כאלה כבר שמענו מפי הצרפתים לא אחת ושתים, ולוא היה מצב ישראל איתן והעם אשר בתוכם הם יושבים חשבוש באמת לאחים ילידי ארצם, כי עתה לא התפארו בזאת. יען בזאת השפילו כבוד ישראל באמת, בהראותם כי אחרי אשר היהודי נגש ונענה ברוב ארצות איירופא, ובאיזה ארצות יחשב לבזוי עם, הנה העלו המב^{אוצר חכמות} את הנבזה הזה למדרגה גבוהה. אפס מצב כזה לא יתכן לאורך ימים, ומי יודע אולי ביום מחר ימצאו הצרפתים חפץ להשפיל את ישראל עד עפר אם ידעו כי בזאת תרום קרן ארצם ועמם, ומקרים כאלה אינם חדשים בקורות עמנו. ולמראה שאון האנטיסעמיטים ברוב ארצות איירופא, החלה המפלצת הזאת להתנער גם בצרפת, עד כי מלא לב איש לייסד מ"ע "אנטיסימיטיק" להיות לפה להמשחיתים האלה. אות הוא כי ידע המו"ל כי ימצא קוראים ואזנים קשובות. והחסידים המאמינים בהשכלת המאה ה"ט, כבר מצאו מענה באשכנז הנאורה אשר החלה לרדוף את ישראל כבכל ארצות הפראים.

יהודי רוסיא ופולין נמצאים בעיר הזאת כשתי מאות משפחות, ורבים ככלם מדלת עם הארץ, ורבים מהם אשר קאה אותם ארץ מולדתם ויברתו לפארין. ולמראה האנשים האלה, לא יפלא אם יהודי צרפת מביטים על יהודי רוסיא בעין בוז וקלסה בחשבם כי כלנו כמוהם. ובאמת יהללו האנשים האלה שם כל יהודי רוסיא לא לבד בפארין, כי אם גם בברלין ולאנדאן, כאשר חללו לפני חמשים שנה פליטי ליטא את שם כל אחיהם בעיני יהודי רוסיא הדרומית, עד אשר הכנוי "ליטאי" נהיה להרפה במחוזות הדרום, יען בעת ההיא אין איש נכבד אשר עזב את מקומו, ורוב אלה אשר עזבו את ארצם היו מדלת עם הארץ, או בזוי עם וחלאת מין האדם. בפארין לא תעבור שבת אחת כמעט אשר לא יקראו לריב ומצה, ולפעמים גם למהלומות ומכות חדרי בטן בבית ד', ובכל פעם יבואו שוטרי הפאליציי לתוך את השלום ביניהם. בבוא שמה הרב מבריסק עם רעייתו העדינה "סאניעצקע" הנודעה כעת בכל כה"ע העברים, עשו את רובע היהודים הרוסים (רחוב ס"ט פאול) כמרקחה. הצדקת הזאת לא תפצה לאכול משחיטת שוחטי פארין ותצו במפגיע להביא שו"ב מליטא, ואישה הצדיק יהיה לראש להאודים העשנים האלה. כי איך תראה ברעה אשר תמצא את יהודי

פולין אם ישאלו שאלות איסור והיתר מרבני פאריז, ולא מפי אישה. אך לדאבון לבה הצליח מעשה שטן, והדבר נודע לכל כי כצאת בני ישראל מארץ מצרים יצאה גם היא מרוסיה, ועוד יתרה לה, כי לא שאלה מאומה, כי אם לקחה כסף ותשימם בכר ותברח לפאריז, כי ע"כ נאלצה לעזוב גם את יהודי פאריז לאנחות ותברח לירושלים, ועתה היא המולכת בציון. ומי יודע אפוא תברח עוד הפעם עם אישה הנכבד, כאשר יודע לשולטאן תוגרמה כי לקחה שבט מושלים מידו.

הגולים אשר נסעו לאמריקא בשנת 82—1881, ואשר רבים מהם באו לפאריז, גם המה לא עטרו ראשי יהודי רוסיה בכבוד, כי כנודע לכלנו לא נסע כמעט אף איש נכבד אחד לאמריקא, ורבים מהם חללו כבודנו באופן זר ומבהיל במעשיהם. אלה ואלה נתנו די חומר ליהודי צרפת לחשוב תועה על אחיהם ברוסיה. וראוי היה כי ישלחו מפאריז שני אנשים נכבדים לעבור בכל גבול ישראל ברוסיה להתודע אל אחיהם, ואז נקל היה לנו להתאחד אתם בכל דבר טוב ומועיל הנוגע לכלל ישראל, ולא נשכון עוד בדד בלאמים איש איש בארצו. ומה גם כעת אשר שונאינו בנפש הקיפוננו מכל עבר ופנה לבלענו חיים, עתה באה העת כי יתקרבו ויתאחדו כל בני עמנו באירופא, ורק באופן כזה יש תקוה כי נוכל עמוד נגד כל הקמים עלינו. ומה גם כי רוב אחינו כבר נוכחו כעת, כי שקר הנחילו לנו המטיפים באשכנז לכנות את כל יהודי בשם ארץ מולדתו, ואך שוא בראו להם בדמיונם "אשכנזים או צרפתים מאמינים דת משה", ולעולם לא נהיה רוסים, אשכנזים, צרפתים או פולאנים בעלי דת משה, כי אם יהודים, כלם זרע יעקב, אחים מבטן, ואחים בכל העולם. ואלינו לדאוג איש איש בעדו ובעד כל אחיו. ועתה היא שעת הכושר להתאחד, והאחדות נחוצה לנו כאויר לנשמת האדם. ועל נקלה תוכל לצאת לפעלת אדם, אם אך נשתדל לעשות זאת בכל עוז ידינו. ואם היינו, והננו עוד היום חרפה לשכנינו, למצער נחדול מהיות לחרפה בעיני אחינו בשרינו יושבי ארצות אחרות.

ספרות ישראל וסופריה באירופא.

סופרים בשפת עבר באירופא בעת הזאת מעטים המה ונער יכתבם. מלבד איזה אנשים אשר הוציאו לאור איזה ספרים קלי

הערך בגאליציען ורומאניען, ואלה לא נוכל לכנות בשם סופרים. וסופרים אמתים כהדר. רובין, הרב רא"ה ווייס, יעללעניק, מה"ל בראנדשטאדטער וכדומה, אספוק מאד אם יעלה מספרם כדי עשרה. והנשאים רובם הנם נערים או מלמדים מבני הדור הישן אשר לא למדו כל חכמה. והענג האחד אשר נתענג על ספרי גאליציען ורומעניען החדשים, הוא השחוק אשר נמלא פינו בקראנו את אולת כותביהם. ומלבד הספרים האחרים אשר כתבו חכמים הנזכרים אין ספר כמעט הראוי גם לבקרת. רבים מהם הנם משוררים מזמרי משכיל בשירי צען, כהמשורר הגדול ר' שמעון בכרך הכותב מאדיארית באותיות עברית, וכבר מלא פני תבל בהמון שירי הבלים, ועוד רבים כמחו בגאליציען. רוב ספרי המליצים לקנתם מעולם ההזיה. מאמריהם בכתבי העתים יצטיינו באולתם עד כי יכירם כל קורא ברגע עוד טרם ראה שם הכותב. רבים מהם מעתיקים מספרי העמים מכל הבא בידם, ולא יבחנו אם ההעתקה נחוצה לישראל. מהם מעתיקים אשר השחיתו טעם הקוראים עברית עד לגועל נפש, כהי שטערין מעתיק "הירושלימה" להדר. ל"א פראנקל אשר לא ראיתי כמוהו לרוע. ולרגלי חפש הדפוס יצמחו רעדאקטורים בעשב הארץ. במ נערים תעלולים, מלמדים, בטלנים, חובשי ביהמ"ד, במ עור ופסת יתדו. ומספר הקוראים, הרעדאקטורים בגאליציען ורומעניען. יום יום יצמחו כתבי עתים חדשים, ובין לילה יכולו.

הסופרים העברים הכותבים בשפת הארץ, רבים מהם אנשים חכמים וידועים אשר עשו להם שם עולם בספריהם, וביתוד באשכנז גדול מספרם. רוב הסופרים מדור העבר ידעו גם שפת עבר ותורת ישראל, בעוד אשר הסופרים החדשים רבים יקראו עברית בעזרת ספרי מלים, כי על כן נתרבו מספר ספרי מלים בזמן האחרון במדה נפרזה. רוב סופרי ישראל באשכנז וצרפת יודעים את תעודתם, והוקרים לכל תכלית הענין אשר יאבו לענות בו. הסופרים אשר כתבו ספורים מחיי העם, רובם הצטיינו מאד בכשרונותיהם. הדר. פיליפזאהן, הדר. לעהמאן, כהן וכו' הראו נפלאות בספריהם, ובספרי דברי הימים הצטיינו ביתוד. אך רבים מהם שקעו ביון הפילאלאגיע עד חוטמיהם עד כי שכחו גם את נפשם. ואני ראיתי ביניהם אנשים חוקרי מלים בעברית וארמית המבינים שפת עבר לא יותר מאשר יבינו המלאכים השבעות "סי רזיאל המלאך". אחד מהסופרים האלה הראה לי את כל הגדולות אשר המציא בספרו,

כי כל שמות הערים הגדולות ההרים והנהרות הנודעות בתבל, כלם לקוחים מכתבי הקדש, כמו העיר ווארשא, היא היא "באר שבע", הררי אוראל, המה "הררי אל" וכדומה הבלים אין קץ. אך סופרים וחכמים כצונץ, גייגער, גראָטין, יאסמ, פראנקעל, הערצפעלד, פֿיליפֿ זאָהן, קייזערלינג, דערענבורג, מיללער, ימעטו מיום ליום, ותחתם צמחו סופרים נערים רבים כעשב השדה אשר מלאו את הארץ בחכמות לאלפים אשר אין כל רוח בהן, ואיש לא יבין את שפת רעהו.

החכמים הנזכרים אשר עשו להם שם עולם בספריהם אין לכתור כי כונתם היתה רצויה בכתבם את ספריהם בשפת ארצם, למען הראות להעמים כי יש חכמה בישראל, ותורתו איננה תורת חשך וצלמות כאשר יהשבו צוררינו, ובזה השבו לבצור רוח שונאינו כי יעשו שלום לנו. אך מקרי הימים האחרונים כבר הוכיחו למדי כי טעו טעות גדולה בשקול הדעת, ומאשכנו נפתחה הרעת לכל הארץ, הארץ הזאת אשר בה החלו אחינו להראות את עבודתם ושפלותם ראשונה עד כי הקריבו גם את שפתם ותורתם על מזבח ארצם, ובמקום אשר יכלו להעשיר את ספרות ישראל בספרים יקרים, העשירו את הספרות האשכנזית עד כי היתה כעת לספרות היותר גדולה ונכבדה בתבל. והאשכנזים הנאים לא יאבו לזכור כי חלק גדול מכבוד ספרותם מדי חכמי ישראל בא להם. כי ע"כ לוא אבו חכמי ישראל באשכנו להראות כעת למצער כי לא עבד ישראל ולא פאקטאר המלחך עפר רגלי מגדיו, כי עתה הודיעו בקהל עם כי יחדלו מכתוב בשפת ארצם, אחרי אשר כבר באה העת לעשות גם לעמם ולספרותם. ובזה יכלו לתקן באמת את המעות אשר עותו עד היום בהתרחקם מעמם ושפתם, וימכרו את כבודם וחכמתם ביד צר. ורבים מהם הנוחים להשיג כבוד חכמים בין העמים, הנה כבר נוכחו כי תקותם מפת נפש, אחרי אשר אין איש הקורא בספריהם, ובני ישראל בארצות אחרות אשר לא יבינו שפת אשכנו לא ראו גם לא שמעו את שם הסופרים האלה, בעוד אשר לוא כתבו עברית כי עתה היו לברכה בפי רבבות אלפי ישראל בכל ארצות תבל. פעם אחת שאלתי את הרב החכם הדר. ברילל בפראנקפורט כמה עקזעמפלארים ידפים מספריו, ויענני כי לא ידפים יותר משלש מאות, מאה מהם ימכור אחרי עמל רב, והנשארים ישארו למאכל העכברים. וכאשר הודעתיו כי ספרי שפת

עבר נדפסים ונמכרים לאלפים, ורבים מהם אשר נדפסו כמה פעמים ונמכרו לרבבות, בעוד אשר לא נעשה עוד כזאת מעולם לספרי ישראל בשפת אשכנז, התפלא מאד ולא אבה להאמין. ועול גדול מאין כמהו יעשו חכמינו אלה בתתם לזרים חילם, בעוד אשר אחיהם בארצות שונות הצמאים לחכמה יחפשו בנרות ספרי חכמת ישראל בשפת עבר, אך לא ימצאום בין ספרי חכמי ישראל באשכנז, יען השפה הזאת מוזרה להם.

בריטניא.

מספר בני ישראל בארץ הזאת הוא יותר ממאה אלף איש, וראש מושבם בלאנדאן. עד הימים האחרונים לא הצטיינו אחינו בארץ בחכמה ובכשרון המעשה, גם בעשות טוב לישראל לא הצטיינו באחינו בצרפת. והחברה "אגודת אחים" אשר יסדו זה שנים רבות לא הביאה כל תועלת, אחרי אשר מונטיפיורי היה העומד בראשה והרב אדלער על ימיו, ושני האנשים האלה לא נולדו לעשות טוב בישראל, וכפי הנראה יאריכו ימים רק למען יראו את אשר יעשו אחרים. ורק בימים האחרונים קמו איזה אנשים יקרים כהבאראן ווארמס, ה' שמואל מאנטאנו, והדר. אשער אשר גורל ישראל נגע עד לבם, ובכל עת מצוא יעשו כל אשר תמצא ידם לטובה עמם. אך לוא תמכו בידם כל גדולי ועשירי ישראל בארץ הזאת, כי עתה יכלו לעשות רב טוב לבית ישראל כאשר יעשו יהודי צרפת. אך לדאבון לבנו יעמדו בשועלים בפרצות מנגד לאיד ישראל, בן על בן לא גדולה התקוה אשר נוכל לקות מאחינו וישיבי בריטניא. הרב אדלער אשר בידו לעשות הרבה באמת, לא יעשה כל מאומה בלי כל סבה מיוחדת, רק מרוע לב. האיש הזה לבו לב אבן אשר לא יחיש מאומה בלעדי טובת נפשו, כי על בן לא יפלא אם גם צאן מרעיתו לא טובים מהרועה עצמו. בן תקן לו "הרב הגאון הנשר הגדול" (בן יכנוהו כל החנפים הנבלים) תקנות מיוחדות ודינים מיוחדים לא ידעון שאל ואבדון. בכל ארצות ממשלתו אסור לאיש לתת ספר בריתות לאשתו ולא יחוש גם לחשש עיגון, ועוד רבות כאלה. בבוא אליו איש אשר מטה ידו כי יתמכהו ביום רעה, ידרוש ממנו כי יביא אליו תעודה מראשי העיר כי לא התחבר אל השלוהים המסייתים. ואף אם פעמים רבות הוכיחו לו כי אולת מאין כמות

היא לדרוש עדות נאמנה על דבר שלא היה בעולם. ולא יתכן להראות אותות ומופתים בחיוב על השלילה. אך הוא באחת וימי ישיבנו. וכל חפצו בזה רק למען הרחיק ממנו את כל הבאים לבקש עזרתו, וזאת היא הסבה אשר תפיל המון אנשים בידי השלוחים, כי מה לא יעשה האדם אם יציקהו הרעב? והאיש אשר לא יאבה ללכת אל השלוחים יגוע ברעב בראש כל חוצות ואין איש ישים לב אליו. ומחזות כאלה נוכל לראות בלאנדאן יום יום. והאשמה הזאת על ראש אדלער תחול.

גורל ישראל ומצבם המדיני בארץ הזאת טוב הוא כמעט כבארץ צרפת, אף כי לא רבים מאחינו עלו לגדולה ולמשרה וכבוד, אך מצבם איתן יותר מבצרפת, יען הבריטני איננו מבוהל במעשיו כהצרפתי ולא על נקלה יחליף את דעותיו, ואם נתנו ניר לישראל בארצם, לא במהרה ישרשוהו ממקומו. ולוא היה גלאדסטאן שר הממשלה בצרפת, מי יודע אם לא הגיע גם אליהם גורל ישראל באשכנז לרגלי ביסמארק.

בימים האחרונים כתבו איזה חכמים ספרים בחקירת קדמוניות הבריטנים וימצאו, כי המה שרידי עשרת השבטים. והמה מתאמצים בכל עז להפיץ את הדעה הזאת בין העם, וחנה לוא לא היתה הדעת הזאת אליה וקוץ בה, כי עתה לא דברנו דבר נגדה. ואנחנו לא הפסדנו מאומה לוא היה לנו את ומדוע "כהתנן הגדול הרובין בתוך יאוריו". ולוא ידעו כל העמים כי עם בריטניא אחים המה לישראל, כי עתה אולי לא היינו מרמס לכל רגל חזיר מיער. אך בעלי הדעה הזאת לא יאבו להתקרב אלינו כאחים מלידה, כי אם יתאמצו כי נתקרב אליהם. כי על כן אין כל ספק בעיני, כי זאת היא אחת מתחבולות השלוחים לקרבונו ולהכניסנו תחת כנפי השכינה החדשה. ואם אמת הדבר כי יתגאו במקור מחצבתם וביחוסם לעם ישראל, כי עתה היה להם להתקרב לישראל ולאמונתו, ולא להתאמץ בכל תחבולות מרמה ונלוז לצוד נפשות קלי הדעת מישראל, כאשר לא יעשה כמוהם כל עם בתבל. כי על כן עלינו להזהר מבעלי טובות האלה, הדורשים טוב לישראל בעולם הבא ולנפשם בעולם הזה . . . . .

מצב בני ישראל המוסרי לא נופל הוא ממצב יהודי צרפת. החפש בדת לא עלה למרום קיצו כבאשכנז וצרפת. ואף כי רובם לא למדו תורת ישראל, ושפת קדשנו מוזרה למו, בכל זאת לא

יפרצו חק. ובימים האחרונים החלה תורת ישראל לקום לתחיה בארץ הזאת, לרגלי המון יהודי רוסיא ופולין אשר באו לשבת בארץ, ומהם איזה חכמים ומשכילים אשר יתאמצו להפיץ דעת שפת עבר, וביחוד בלאנדאן. אכן גם רבים מדלת עם הארץ באו לאחוז בארץ הזאת, וכמו בפארין גם פה לא ישוו הוד והדר על ישראל. כהנבל בעל "הקול" אשר כל נבלה ותועבה משחק לו, עשות שטרות מזויפים, קחת נשים רבות בכל מקום בואו, לבוא בסוד מסיתים ולהוציא בשמים מכתב עתי "החוזה" בבערלין*, להתגולל שותה שכור בראש כל חוצות, לקחת תעודות מסע מזויפים בערים שונות, ולשנות את שמו פעמים רבות**, להחליף את אמונתו כהצועני את סוסו. ופושע מבטן כזה בבואו ללאנדאן — אחרי אשר לא יוכל לשוב לרוסיא, כי כבר נשפט משפט נבל להשלח לארץ ^{גורא} ¹²⁴⁶¹⁷ ועל כן ברח מן הארץ — לא עטר ראשי יהודי רוסיא בכבוד, כאשר כבר גלה הרב כהן צדק את נבלותו בספריו "שפת אמת ואהלי שם", כי על כן לא יפלא, כי גם יהודי בריטניא יביטו בגועל נפש על היהודי הפולאני.

חכמים וסופרים מבני ישראל ילידי הארץ הזאת מעטים מאד, ולא אחד מהם אשר עשה לו שם בתבל כחכמי ישראל בארצות אחרות.

באקספארד — עיר לא רחוקה מלאנדאן — נמצא בית אוצר ספרים היותר גדול ונכבד בתבל. וביחוד יצטיין בהמון ספרי ישראל בתובים ונדפסים אשר אין כמוהם בכל בתי אוצרות ספרים בכל הארץ, ושמה יכהן פאר בתור פקיד המחלקה העברית הרב התכם המפורסם ה' אדאלף נייבויער. אף כי אין כל חקים מיוחדים לאחינו בארץ הזאת מצד הממשלה, בכל זאת מעטים המה הנושאים משרה בהמלכה. ולולי קיבל השר ביקאנספיעלד את הדת הנוצרית בלי ספק לא עלה גם הוא לגדולה כזאת. האיש הגדול הזה אשר איזה מסופרינו ברוסיא נתנו לו כבוד אלהים, וכמשיח אלהי יעקב הרימוהו

(*) בראש כל עלה היה כתוב "מטעם חברת מפיצי שפת עבר בכל העולם" ומי לא ידע כי אין כל חברה כזאת בעולם, מלבד הביבעל-פעראיין וחברת השלוחים.

(**) ואלה שמותיו: מכאל לוי פרומקין. אלטער פרומקין. מיכאל לוי ראדקינסזאהן. אלטער ראדקינסזאהן. מיכאל לוי אלטער. ומי יודע עוד כמה שמות החליף בכל פעם אשר לקח אישה בכל עיר ועיר.

אל על, יען לפי דבריהם אבה לתת ניר לישראל על אדמת אבותיו ולכונן למענם ממלכה מיוחדת, לפי דעתי לא חלם מעודו בדבר הזה. אמת הוא, כי איש גדל דעה כמוהו הבין כי לכבוד הוא לו כי ממעי יהודה יצא, ועל כן דבר טוב על ישראל בספריו, אך ראש כל תפצו "בהסוד הגדול של ארץ הקדם" היה, כי ממשלת בריטניא תמשול על כל ארצות הקדם, ובני ישראל יהיו עבדים לה תחת ממשלתה. ואחרי אשר היהודים חרוצים ומוכשרים מאד למסחר וקנין, כי על כן בשבת ישראל על אדמת אבותיו, יכול כהרה מסלה לסחר בריטניא בארץ הקדושה וערב. וביקאנספיעלד כאוהב נאמן לעם בריטניא התאמין בכל עו להקים חזיונות לבו ותפצו בפועל. לקח לאחזה את האי קפריסין מפשה יסדהאיים. התאמין לפרוש כנפי ממשלת בריטניא על מצרים ותעלת זועין, וכדומה. אבל מה עשה בפועל לטובת ישראל? בספרו "טאנקרעד" אמנם יפאר את בני שם ודתם בכבוד, אכן בכל זאת יעטר את הדת הנוצרית בעטרת תפארת מאד נעלה על הראשונה, כנוצרי אמת, ונוצרי אמתו הלא לא יוכל להיות יהודי אמת בשום אופן, והחכם יהליל הלוחם מלחמת תנופה נגד העבדות והלאקייסטוא אשר טבעו בה בני ישראל עד צואר, הוא עצמו יאבה לתת תחום בלתי עמנו האמלל, לעשותו לפאקטור המלחך כפות רגלי כל איש המראה לו פנים שוחקות, ומה גם אם האיש היקר ההוא נוצרי הוא, או יהודי אשר התמלט לדת עם אחר, הנה כי כן האמינו הפתאים ברוסיא, כי ה' חוואל-סאן המיר דתו רק למען עשות טוב לישראל, ולא ידעו או לא אבו לדעת כי בבואו מאשכנז לפעטערסבורג, אסרה עליו הממשלה לשבת בעיר הבירה, ובאין לו אז מוצא ללחם להתנות נפשו ונפש בני ביתו, המיר כבוד אלהי ישראל, ויש בזה עוד דברים רבים אשר לא יתכן להשמיעם בגלוי, ואם דבר טוב על ישראל, הוא רק למען כסות חרפת מקור מחצבתו. והנה בדברי אלה לא אחפזין לתת כבוד חוואלסאן או ביקאנספיעלד לשמצה, אף לא לקפה שכרם בעד דברם טוב על ישראל, אחרי אשר על כל איש ישר להיות אסיר תודה למטיביו, אך לא להרים לשמים שיאם ולחשבם כגואלים לישראל. אחת היא על כן אמרתי: חדל לך עמי! אין אויטאריטעט לישראל! תשועות ישראל ותקותו לימים יוצרו תלויה רק בכח ידיו וכשרונותיו. וכל עוד אשר לא יתאמץ כל העם להושיע לנפשו לא תבוא תשועתו ממרחק מידי אנשים פרטים, יהיו יהודים

או נוצרים, והגואלים אשר ירימו סופרי כה"ע על נם יועילו רק להותינו להטביענו ביון מצולת העבדות עוד יותר. וזאת היא מוסר תוכחה גם להמשוגעים אשר הרימו את הפראפעסמאר דעליטש על נם, הנודע מאז מעולם לשונא ישראל, ובמתברותיו נגד הצורר ראהלינג חשב רק לפרוש רשת לבני ישראל למען יתקרבו אליו, ואז יקל לו לאספם במכמרתו להוות עליהם מים טהורים. . . . יען כנודע, הוא הוא העומד בראש "חברת השלוחים" באשכנז. ולהאדונים האלה לא יכבד כל עמל ולא יקר כל כסף רק להצליחנו למען נזכה לאכול מסעודה של לויתן אשר יכינו לנו האדונים שעפטסבורי בלאנדאן ודעליטש בלויפציג. ואם טובתינו הם דורשים באמת, ישתדלו לבל נרעב ללחם בעולם הזה, או למצער כי לא יגזלו לחמינו מפינו. ואז נודה להם חסדם.

עסטרייך-אונגארן.

מספר בני ישראל בארץ הזאת — לפי השטאטיסטיק האחרון ^{אוצר החכמה} — עולה עד 1,800,000 נפש, והחלק היותר גדול מהם נמצאים באונגארן וגאליציען.

אם דרכי בני ישראל שונים בכלל בכל הארצות אשר התישבו בהן, ורחוקים המה במדותיהם ובדעותיהם מרחק רב, הנה עוד יותר רחוקים וזרים דרכי בני ישראל בעסטרייך וישיבי הנפות השונים בממלכה הזאת. ילידי גאליציען או בוקאווינא רחוקים בדעותיהם והליכותיהם מילידי באהמען כרחוק צפון מים. וילידי אונגארן רחוק מילידי ווייען כילידי בעססאראביען מיהודי ברלין. כי על כן על האיש החפץ להשמוע משפט על דרכי בני ישראל בעסטרייך, לא יוכל לשפוט את כלם במשפט אחד פן יוציא משפט מעקל. היהודי יליד אונגארן יתגאה בארץ מולדתו יותר מהמאדיארי עצמו, אחרי אשר זכה להוביל את בניו למטבת על שדה קטל לטובת חופש אונגארן (1848). ואמנם לוא נחשבו בעיני עם הארץ כאזרחים באמת, כי עתה לא היה עוד כל רע בגאותם. אך המאדיארי — המאנגאלי חטר גזע אדמת ערבות טארטארי ידרוך עליהם ברגל גאווה, ובכל עת מצוא יראה שנאתו לישראל באופן איום ונורא. עלילות האנטיסעמיטים באונגארן בכלל, ועלילות טיסא-עסלאר בפרט, יכלו לפאר גם את ראשי הרוצחים בימי הבינים בכבוד. חזון טיסא-עסלאר

נכתב בדם יהודה על לוח דברי הימים לקללה ולדראון עולם לעם אונגארן בפרט, ולדאווה להשכלת המאה הי"ט בכלל. ולוא לא היו אחינו בארץ ההיא עבדים נבזים המלחכים עפר רגלי מרצהיהם, כי עתה העלו את תזון רצת טיסא-עסלאר על כל בתי במות-משהק, למען הראות לכל יושבי תבל מה הגמול אשר גמלו להם המאנגאליים האלה.

היהודים באונגארן נחלקו לשתי מפלגות, לאורתודוקסים ולנאורים, ושני קצות המפלגות האלה אכלה האש. הנאורים יתאמצו בכל עז להתבולל בין העמים, וכל שקר וחנוף ישמיעו ברבים כדבר משפט, רק למען יגיעו אל המטרה הנשגבה להיות מאדיארים גמורים. והם המה אשר בקשו מאת נבחרי העם לסגור שערי ארצם בעד הגולים האמללים מרוסיא בשנת תרמ"ב, מדאגה בדבר פן יחשדום כי אוהבים המה את אחיהם האמללים אשר לא זכו להולד על אדמת אונגארן. נבלה כזאת לא נשמעה בכל הארץ ובכל הגוים, ומלבד הרומענים הצוענים, לא יאמן כי יסופר כי יעשה כזאת איזה עם בתבל לבלתי תת מפלט לאמלל אשר ינוס מגיא ההרגה, ומה גם אחיהו איש ישראל. הנה כי כן לנו הצדקה להאמין כי הנאורים האלה לא ממעי יהודה יצאו, ובכתוב עמים, בכתוב בית ישראל לא יכתבו.

המפלגה השניה והגדולה, היא מפלגת היראים. ככל הקנאים בארצות אחרות ישימו את העיקר בדת לתפל והתפל לעיקר. ולמראה השערוריות וההפקרות בין הנאורים נהיו משוגע ממראה עיניהם עד כי התרחקו מחכמה ודעת עד קצה האחרון, כאחינו החשוכים בפולין וגאליציען. ובכלל תעמודנה שתי המפלגות האלה כשני חשיפי עזים וילחמו איש ברעהו עד שפך דם, ולא פעם ושתים חללו כבוד כל בית ישראל בבוא משפטיהם לפני שרי המלוכה. והנה לא יפלא הדבר אם כזאת יעשו הנאורים, אחרי אשר כל חפצם רק לתת חרפה על ישראל למען יהי להם פתחון פה להתבולל בין העמים, אבל אם כזאת יעשו המתומרים להרדים הנה גדול עד שמים עונם.

מצב בני ישראל החמרי באונגארן טוב הוא. רובם שולחים במסחר ידיהם. בעלי מלאכת יד אין בהם במספר רב כברוסיא ופולין.

על דבר מצב בני ישראל בוויען וסביבותיה אין לי כל חדש
להודיע, אחרי אשר בעל "השחר" כבר דבר אודותו כל מה שנחויץ
לדעת.

אח"כ 1234567

היהודים בגאליציען ובוקאווינא.

אוצר החכמה

אם רע ומר גורל בני ישראל בארצות הפראים לא יפלא
אפוא הדבר. בארץ אשר גזל משפט וחמס רצח יפלו להם נתיב
בחיים, שמה לא תמצא יד בן יהודה להתרומם משפל מצבו בגשמי
ורוחני, בעוד אשר כל היום יעמול רק לפיהו ובלילה יתחבא
באורים מפני זאבי ערבות לבל יהיה טרף לשיניהם, ועלינו רק לנו
לו ולבכות על שברו. אפס אם בארץ אשר הצדק יושב לכסא, ושמה
רע גורל ישראל באופן איום ונורא, הנה נחטא אל האמת אם
נשים את האשם בראש אחרים. יען האיש אשר ידיו לא אסורות
ורגליו לא לנחשתים הגשו, ובכל זאת הוא שוכב למעצבה מבלי
להושיע לנפשו חוטא הוא ופושע, ולנו לא לנו לא כי אם ליסרו
על עצלותו. הנה כי כן לא יאמן כי יספר על רבבות אלפי ישראל
היושבים בארץ הזאת, העם החכם והנבון והרוץ במעשיו, היודע
לפלוס לו נתיב בחיים גם במיעינות אריות, בין חיתו טרף, אשר
בכל רגע נכון הוא להיות טרף למלתעותיהן, לא ימצא נתיבותיו
בארץ אשר יתנוהו לראות אור וחיים? לבי לא יתנני לתת חרפה על
עמי ולספר כמו את כל אשר תראינה עינינו בגאליציען ובוקאווינא
וסלאוואניען. נפשי עלי תשתפך בזכרי כי אהינו אלה ישליכו שקוצים
על כל משפחות בית ישראל בעלילותיהם. ועמי ירעד בידי בחפצי
לדבר אודותם דבר מר. יען לא כבוד הוא להשמיע איזה מגרעת
אשר נמצא באוהבינו גם בפניו, אבל כנטל החול יכבד עלינו להשמיע
כי מכף רגל ועד ראש אין בו מתום. ורק בדברים קצרים עלי להשמיע
כי אהינו אלה עומדים במצב אחד כמעט את יהודי דאניסטאן
וקורדיסטאן. וההבדל ביניהם הוא רק התכונות הטובות הנמצאות
בהאחרונים אשר לא תמצאנה בגאליציען, ויותר מזה לא אוכל
להשמיע, ועל עמי צויתי במפניע, דום! . . . . .

ואם אמנם נמצאים בגאליציען אנשים ישרים ונכבדים ומשכילים
בכל חכמה, אבל מספרם מעט מאד, עד כי כמר מדלי המה לעמת
המון העם החשכים ההולכים בחשך.

מצב בני ישראל המדיני בכל ארצות עסטרייך טוב הוא מאד
וביחוד ישים הקיסר פראנץ יאזעף עינו עליהם לטובה, והפרינץ
רודאלף יאהבם נדבה. אפס לרגלי הלאמים השונים היושבים בארץ
הזאת, וכל לאום שורר בארץ מולדתו ויתאמץ לקחת את רסן
הממשלה בידו, והיהודים העומדים בקצה, לא ידעו אל מי לפנות
ואחרי מי יטו. הפולאנים בגאליציען יתאמצו להטות לב היהודים
אחריהם, וכן הרוטשהענים, האונגארים והטשעכים. והיהודים הנאמנים
מאז מעולם להממשלה אין את נפשם להטות אחרי שכניהם, ומה
גם אחרי הנסיון המר אשר הראם לדעת, כי בהטותם אחרי
הפולאנים לבחור מהם נבחרים לועד העם, הנה מלבד אשר קצפו
עליהם הרוטשהענים והאשכנזים, שלמו להם הפולאנים בחרפות
וגדופים ומכת בלתי סרה כראוי לאצילי פולין. ואם יטו היהודים
אחרי האשכנזים ירדפום הפולאנים בכל חמם ידיהם, וכן עומדים
היהודים בין שני עמודי אש. ולוא חבמו השכילו להשליך מעליהם
עול שכניהם רגע פעם אחת, ויתאמצו לבחור נבחרים רק מן קרובים
ולא יהיו עוד ככדור בידי הפולאנים והטשעכים, כי אז מלבד אשר
הטיבו לנפשם, הנה יכלו להראות בזה כי עוד רגש כבוד בלבם,
ואין כל ספק כי גם הממשלה מצאה הפין בנבחרים היהודים
השלמים אתה בכל עת. אך המון החשוכים בעמנו בגאליציען
רחוקים מאד מרגשי כבוד, כרחוק "רבי להסידים" מן האמת.
והמשכילים בעם קצרי יד המה להפיק הפצם, כי על כן ישאו בשרם
בשניהם וידמו סלה.

מצב בני ישראל החמרי רע ומר מאד בגאליציען, ואיש בשר
זרועו יאכלו. המון עם הארץ יפשע על פת לחם, והעשירים המעטים
הנמצאים בתוכם הנם אבירי לב מאין כמוהם, בכל בית ישראל
בכל ארצות תבל. העשיר הגאליצי נכון הוא למות אלק מיתות משונות
טרם יוציא גרה אחת לתת לדל, כי על כן כל הדברים יגיעים בארץ
תלאובות הזאת.

מצב יהודי באהמען טוב ונעלה בכל ענין על מצב יהודי
גאליציען ונפות אחרים בגשמי וברוחני. אפס הטשעכים שונאים
את יהודים תכלית שנאה, ובכל עת מצוא יתאמצו להרע להם.